

Số 434 (8 - 2013)
NĂM THỨ HAI MƯƠI
ISSN 868 - 331X

Chủ nhiệm
PHẠM MAI HÙNG
Tổng biên tập
DƯƠNG TRUNG QUỐC
Phó Tổng biên tập
ĐÀO HÙNG - NGUYỄN HẠNH
Thư ký Tòa soạn
ĐÀO THẾ ĐỨC
Trưởng cơ quan đại diện phía Nam
THÁI NHÂN HÒA

Trị sự
TRẦN HỒNG ĐỨC
Trình bày
TRẦN HỒNG KỲ
Giấy phép xuất bản
363/GPXB Bộ VHTT ngày 8-3-1994
Tòa soạn

216 Trần Quang Khải, Hà Nội
ĐT: 38256588 - Tài khoản số: 030.01.01.000781.9

Email: tapchixuanay@gmail.com
Ngân hàng Thương mại Cổ phần Hàng hải
Chi nhánh Hà Nội

Cơ quan đại diện phía Nam
181 Đề Thám - Q.1 - TP.HCM
ĐT: 38385117 - Fax: 38385126
Email: xuanay@yahoo.com
Tài khoản số: 1600.311.000.483 Ngân hàng
Nông nghiệp & Phát triển Nông thôn Việt Nam
Chi nhánh Sài Gòn

In tại Công ty in Báo Nhân dân TP.HCM

Tổng phát hành
Công ty Trường Phát
179 Lý Chính Thắng, P.9, Q.3, ĐT: 39351751

Phát hành nước ngoài
Công ty XUNHASABA - 25A - B
Nguyễn Bình Khiêm, Q.1, TP.HCM
ĐT: 38241320 - 38292900 - Fax: 84.38.8241321

Giá: 10.000 đ

Bìa 1: Hoa Trạng nguyên

Cách mạng mùa thu 1945 ở Cần Thơ.....	3
ĐẶNG HOÀNG SANG	
Hoạt động của Thanh niên Tiền phong năm 1945.....	7
MAI VĂN NGUYỄN	
Sự thật lịch sử và quyền lợi dân tộc.....	9
TRẦN VĂN CHÁNH	
Sự ra đời của trường Quốc học Huế.....	16
TRẦN ĐÌNH HẰNG	
Quan hệ Việt Nam - Xiêm La.....	19
NGUYỄN DUY CHÍNH	
"Phương pháp dạy i-tờ".....	25
TÔN THẤT THỌ	
Liệt sĩ Lê Quang Ấn.....	27
GIANG HÀ	
Những bức ảnh Gò Công xưa.....	34
PHAN THANH SẮC	

Cách mạng mùa Thu 1945 ở Cần Thơ

Đặng Hoàng Sang

Vào những ngày cuối tháng 4 đầu tháng 5-1945, lịch sử chứng kiến từng bước sự diệt vong của chủ nghĩa phát xít, sự thắng lợi của loài người tiến bộ và các lực lượng dân chủ chống phát xít. Đến ngày 14-8, phát xít Nhật chính thức tuyên bố đầu hàng Đồng minh vô điều kiện. Hội nghị Đảng toàn quốc (từ ngày 13 đến 15-8), tiếp đó là Đại hội Quốc dân ở Tân Trào (từ ngày 16 đến 17-8) đưa ra nhận định: Lúc này thời cơ đã đến và quyết định phát động toàn dân đứng lên tiến hành Tổng khởi nghĩa giành chính quyền trong cả nước.

Thực hiện lệnh Tổng khởi nghĩa của Trung ương Đảng, ngày 17-8, Tỉnh ủy Cần Thơ họp bàn kế hoạch khởi nghĩa trong toàn tỉnh. Ngày 19-8, khởi nghĩa thành công ở Hà Nội như một tiếng bom vang dội, nhanh chóng lan truyền khắp nơi, động viên, cổ vũ nhân dân Cần Thơ gấp rút nổi dậy giành chính quyền. Được tin đó, Tỉnh ủy Cần Thơ họp thông qua kế hoạch khởi nghĩa và thành lập Ủy ban Nhân dân cách mạng lâm thời (còn gọi là Ủy ban dân tộc giải phóng) do đồng chí Trần Ngọc Quế (Bí thư Tỉnh ủy) làm Chủ tịch, Huỳnh Phú Mậu (Hoa Hảo) giữ chức Phó Chủ tịch, Trần Văn Khéo (Thanh niên Tiền phong) làm Tổng thư ký cùng với 6 Ủy viên⁽¹⁾.

Ngày 22-8, Tỉnh ủy họp nghiên cứu Nghị quyết của Xứ ủy⁽²⁾ và vạch kế hoạch cướp chính quyền trong tỉnh. Trong cuộc họp này Tỉnh ủy quyết định cử các đồng chí Hồ Bá Thúc, Trần Văn Khéo, Nguyễn Văn Chúc và Tú Tài Thiệu tham gia giành chính quyền ở Sài Gòn vào ngày 25-8 để rút kinh nghiệm về vận dụng cụ thể vào tình hình tỉnh nhà. Đồng thời, chuyển các "Xung phong đội"⁽³⁾ của các quận về thị xã để tăng cường bảo vệ cơ quan lãnh đạo, sẵn sàng chờ lệnh khởi nghĩa.

Lúc bấy giờ, tổ chức Thanh niên Tiền phong⁽⁴⁾ ở Cần Thơ phát triển rất nhanh từ thành thị đến nông thôn, trong toàn

Rạp chiếu bóng Cần Thơ

tỉnh đã có hơn 70.000 đoàn viên, trong đó có nhiều hội viên các đoàn thể cứu quốc của Mặt trận Việt Minh tham gia các hoạt động trong tỉnh chuẩn bị khởi nghĩa. Đến cuối tháng 7, lực lượng vũ trang của các quận có trên 300 người, trong số này nhiều người đã được chọn bổ sung vào “Xung phong đội” ở thị xã. Cùng với đó là truyền đơn, khẩu hiệu cách mạng treo rải trên đường phố, công sở và nơi đông người tạo khí thế cách mạng sôi sục, quần chúng phấn khởi, tin tưởng, dịch hoang mang, lo lắng. Nhìn chung, công tác chuẩn bị vũ trang khởi nghĩa ở Cần Thơ đã đầy đủ những yếu tố để có được một cuộc khởi nghĩa diễn ra thành công.

Dưới sự lãnh đạo của Đảng bộ các địa phương trong cả nước nổi dậy khởi nghĩa giành thắng lợi liên tiếp, đặc biệt ở Sài Gòn khởi nghĩa thành công ngày 25-8 đã động viên, cổ vũ toàn thể nhân dân Nam bộ nói chung và Cần Thơ nói riêng vùng lên, đồng thời đó là “phát súng lệnh” cho các địa phương đồng loạt khởi nghĩa đã làm cho bọn địch ở Cần Thơ hoang mang, lo sợ tột độ. Tại thời điểm này, ở Cần Thơ có khoảng 600 quân Nhật đóng tại thị xã để chờ quân Đồng minh vào giải giáp, án binh bất động.

Tình hình mới xuất hiện, Tỉnh ủy triệu tập cuộc họp bất thường và quyết định cử một phái đoàn gồm đồng chí Trần Ngọc Quế, Nguyễn Thượng Tư (Thanh niên Tiên phong), Huỳnh Cẩm Chương (trí thức yêu nước làm phiên dịch) đến gặp và báo cho Sato – Chỉ huy Sở Hiến binh Nhật biết vào ngày 26-8 sẽ có cuộc mít tinh lớn ở thị xã Cần Thơ. Mục đích tổ chức cuộc mít tinh này là để biểu dương lực lượng và thăm dò thái độ của quân Nhật. Nếu thuận lợi ta sẽ cướp chính quyền ngay, buộc chính quyền địch trao chính quyền lại cho nhân dân. Để bảo vệ cho đoàn đại biểu, Tỉnh ủy cử đồng chí Huỳnh Phan Hộ chỉ huy lực lượng “Xung phong đội” bí mật bao vây Sở Hiến binh Nhật và theo dõi thái độ của Tỉnh trưởng Lưu Văn Tào.

Quân Nhật chấp nhận những yêu cầu của đoàn đại biểu ta. Ngay lập tức, Tỉnh ủy quyết định biến cuộc mít tinh ngày 26-8 thành cuộc khởi nghĩa giành chính quyền ở thị xã Cần Thơ và các địa phương trong tỉnh.

Sáng sớm ngày 26-8, trên 20 ngàn đồng bào thị xã và các quận Ô Môn, Châu Thành, Phụng Hiệp,... xếp thành từng đoàn, cờ, khẩu hiệu

kéo về tập trung tại sân vận động Cần Thơ⁽⁵⁾. Trước lễ đài có treo tám băng lớn:

“Chính quyền về tay nhân dân!”;
“Nước Việt Nam độc lập muôn năm!”.

Đúng 6 giờ sáng, Ủy ban dân tộc giải phóng tỉnh ra mắt nhân dân, đồng chí Huỳnh Phan Hộ thay mặt Ủy ban đọc lời hiệu triệu và kêu gọi đồng bào đoàn kết, đấu tranh giành lấy chính quyền, quần chúng nhân dân hưởng ứng bằng tiếng hoan hô vang khắp thị xã. Sau cuộc mít tinh, quần chúng được tổ chức theo từng khối, có lực lượng tự vệ vũ trang và “Xung phong đội” hỗ trợ xuống đường biểu tình thị uy. Đoàn biểu tình kéo qua khắp các ngã đường trong thị xã để biểu dương lực lượng, rồi tập trung tại dinh xã Tây⁽⁶⁾.

Trước khí thế cách mạng của quần chúng, Tỉnh trưởng Lưu Văn Tào buộc phải giao chính quyền cho đại diện của Ủy ban dân tộc giải phóng và tuyên bố giải tán chính quyền bù nhìn trong toàn tỉnh. Lưu Văn Tào xin chính quyền cách mạng cho làm người công dân của nước Việt Nam độc lập. Đồng chí Trần Ngọc Quế, Chủ tịch Ủy ban dân tộc giải phóng tỉnh long trọng

tuyên bố: Chính quyền đã về tay nhân dân. Đồng thời, kêu gọi toàn thể đồng bào hãy đoàn kết chung quanh chính quyền cách mạng để giữ gìn nền độc lập cho Tổ quốc. Sau đó, các đồng chí trong Ủy ban dân tộc giải phóng chia nhau đi tiếp quản các cơ quan hành chính, kinh tế, văn hóa, ngân hàng, kho bạc... ở thị xã.

Không khí khởi nghĩa thành công ở thị xã Cần Thơ nhanh chóng lan nhanh ra các địa phương trong toàn tỉnh, cổ vũ nhân dân đứng lên giành chính quyền ở từng địa phương.

Tại quận Trà Ôn, được sự lãnh đạo của quận ủy, lực lượng Thanh niên Tiền phong cùng quần chúng thị trấn và các làng lân cận biểu tình có vũ trang bằng gậy gộc, kéo đến dinh quận, buộc quận trưởng đầu hàng. Ủy ban nhân dân quận và các làng được thành lập trong ngày 26-8.

Ở Ô Môn, sau khi làm tròn trách nhiệm đối với tỉnh, trưa hôm đó quần chúng nhân dân về đến Ô Môn. Với khí thế cách mạng hùng hục, Đảng bộ quyết định huy động lực lượng quần chúng ở các làng giành chính quyền tại quận lỵ ngay chiều 26-8. Lệnh khởi nghĩa được truyền ra nhanh chóng đã huy động 4.000 quần chúng, được sự bảo vệ của "Xung phong đội" quần chúng nhân dân đã giương băng cờ, khẩu hiệu và vũ trang bao vây dinh quận hô vang các khẩu hiệu. Trước khí thế cách mạng như vũ bão, đốc phủ sứ Huỳnh Văn Diêu - quận trưởng Ô Môn giao chính quyền cho cách mạng. Bọn tề ở các làng xã đều tan rã, bỏ trốn.

Tại Châu Thành, sáng sớm ngày 26-8, lực lượng Thanh niên Tiền phong và nhân dân Thường Thạnh, Cái Răng, Cái Da, Xóm Chài tham dự mít tinh, biểu tình cùng đồng bào tỉnh lỵ. Trong khi đó, tại nhà việc làng Thường Thạnh, hơn 1.000 đồng bào Việt, Hoa cùng kéo đến mít tinh giành chính quyền. Lực lượng quân sự ở các làng lân cận cũng kéo đến giành chính quyền, quận trưởng Nguyễn Ngọc Thơ phải giao lại chính quyền cho nhân dân. Tại các làng Phú Thứ,

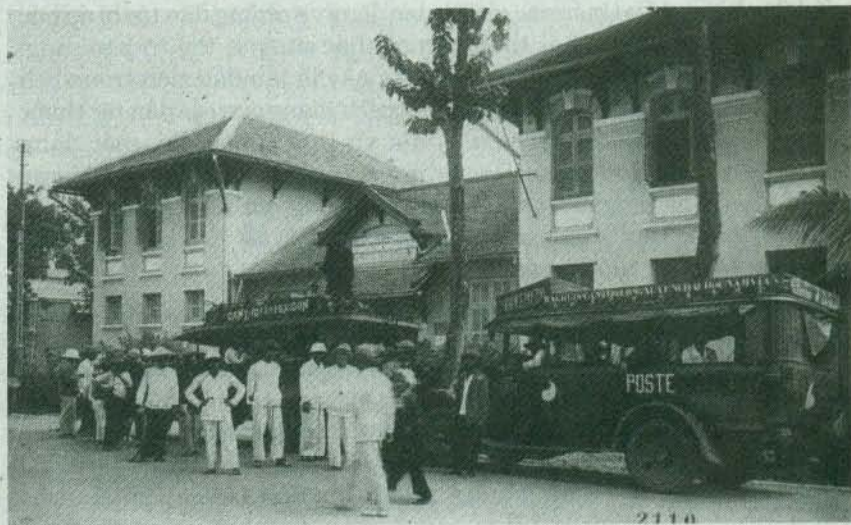
Thanh An cũng diễn ra các cuộc khởi nghĩa, giành chính quyền thành công dưới sự lãnh đạo của Đảng bộ Châu Thành.

Ở Phụng Hiệp, việc chuẩn bị lực lượng giành chính quyền đã sẵn sàng. Sáng ngày 26-8, lực lượng nòng cốt tại quận lỵ đã tập hợp quần chúng ở ấp Xẻo Vong, Cầu Trắng, ấp Chợ, Phó Đường... Sau khi nghe tin cuộc khởi nghĩa ở Cần Thơ nổ ra, quần chúng nhân dân kéo đến tập hợp tại sân vận động Phụng Hiệp ban đầu khoảng 500 người, đến 10 giờ đã lên đến 1.000 người hô vang các khẩu hiệu. Quận trưởng Thọ cố thủ trong dinh. Quần chúng vẫn tiếp tục bao vây, biểu dương khí thế cách mạng đòi giao chính quyền cho nhân dân. Đến 2 giờ chiều, quận trưởng Thọ xin giao chính quyền cho nhân dân. Quần chúng phát cao cờ đỏ sao vàng mừng cách mạng thắng lợi.

Các địa phương khác trong tỉnh cũng lần lượt thành lập chính quyền cách mạng. Để ổn định tình hình sau khi giành được chính quyền, ngày 28-8 Ủy ban hành chính Nam bộ ra quyết định thành lập Ủy ban nhân dân tỉnh Cần Thơ do đồng chí Trần Văn Khéo làm Chủ tịch⁽⁷⁾, kêu gọi đồng bào trong tỉnh đoàn kết bảo vệ và xây dựng chính quyền cách mạng vừa mới giành được. Đây là Ủy ban nhân dân được công nhận sớm nhất ở Nam bộ⁽⁸⁾.

Từ thực tế khởi nghĩa giành chính quyền cách mạng ở Cần Thơ

Bưu điện Cần Thơ

tháng 8-1945, chúng ta rút ra mấy nhận xét sau đây:

Thứ nhất, ở Cần Thơ khởi nghĩa bắt đầu từ tỉnh trước rồi sau đó lan dần về các quận. Thứ hai, phương thức khởi nghĩa giành chính quyền ở Cần Thơ chủ yếu bằng bạo lực chính trị của quần chúng cách mạng tuyên bố xóa bỏ chính quyền bù nhìn. Đồng thời, có sự kết hợp chặt chẽ giữa nông thôn và thành thị, tạo nên sức mạnh tổng hợp để bẹp quân thù. Thứ ba, cuộc khởi nghĩa giành chính quyền ở Cần Thơ sử dụng lực lượng cách mạng là quần chúng nhân dân yêu nước, mà chủ lực là Thanh niên Tiền phong. Việc thành lập Thanh niên Tiền phong được xem là một sáng tạo độc đáo chỉ có được trong khởi nghĩa tháng 8-1945 ở Nam kỳ; cùng với Sài Gòn, Cần Thơ là một trong những tỉnh điển hình sử dụng thành công nhất. Quả thật, Thanh niên Tiền phong Cần Thơ thực sự đóng vai trò quan trọng trong quá trình chuẩn bị mọi điều kiện để giành chính quyền và cùng với quần chúng nhân dân địa phương hoàn thành nhiệm vụ lớn lao trong lịch sử. Khởi nghĩa giành chính quyền thắng lợi ngày 26-8. Thứ tư, khởi nghĩa thành công ở Cần Thơ ngày 26-8 trong một tình thế khó khăn, phức tạp. Ở đây, còn khoảng 600 quân Nhật, nhiều giáo phái như

Chợ Cần Thơ

Kho bạc Cần Thơ

Cao Đài, Hòa Hảo,... có xu hướng thân Pháp, chống phá cách mạng. Một bộ phận lạc hậu trong lực lượng Hòa Hảo ra mặt tranh chấp với Việt Minh. Trước tình hình đó, Đảng bộ Cần Thơ thực hiện chính sách đoàn kết của Đảng, Mặt trận Việt Minh vận động thành lập chính quyền liên hiệp có Đại biểu các giai cấp và tôn giáo, đảng phái tham gia. Ủy ban hành chính tỉnh có 2 thành viên đại diện đạo Hòa Hảo là Huỳnh Phú Mậu và Tú Tài Thiệu. Riêng việc thương lượng với Hòa Hảo để lấy lại ba làng: Tân Quới, Tân Lược, Phong Hòa⁽⁹⁾ (phía bắc tả ngạn sông Hậu) bị cướp trước khi ta đến giải phóng có gặp khó khăn nhưng cuối cùng chính quyền cách mạng cũng về tay nhân dân.

Cùng với cả nước, cuộc khởi nghĩa ngày 26-8-1945 ở Cần Thơ thành công đã lật đổ ách thống trị tàn bạo của phát xít Nhật, giành

quyền độc lập dân tộc, khôi phục nền thống nhất nước nhà, đưa nhân dân lên vị trí người làm chủ đất nước. Nhân dân Cần Thơ vinh dự cùng cả nước góp phần làm nên một cuộc cách mạng “chẳng những giai cấp lao động và nhân dân Việt Nam ta có thể tự hào, mà giai cấp lao động và những dân tộc bị áp bức nơi khác cũng có thể tự hào rằng: Lần này là lần đầu tiên trong lịch sử cách mạng của các dân tộc thuộc địa và nửa thuộc địa, một đảng mới 15 tuổi đã lãnh đạo cách mạng thành công, đã nắm chính quyền toàn quốc”⁽¹⁰⁾. ■

CHÚ THÍCH:

1. Nguyễn Thượng Tư (Thanh niên Tiền phong), Huỳnh Phan Hộ (Việt Minh), Trần Văn Hoài (Đảng cộng sản), Nguyễn Đăng (Đảng Dân chủ), Tú Tài Thiệu (Hòa Hảo), Lê Văn Sô (Việt Minh).

2. Sáng ngày 21-8, Xứ ủy Tiền phong triệu tập Hội nghị Chợ Đệm ở Bình Chánh lần thứ hai (lần thứ nhất diễn ra vào tối ngày 16-8) để quyết định thời gian khởi nghĩa và chỉ định Ủy ban Hành chính lâm thời Nam kỳ.

3. Tổ chức vũ trang hoạt động công khai của Thanh niên Tiền phong ở Cần Thơ. Đây là mầm mống để hình thành lực lượng vũ trang Cần Thơ sau này.

4. Tháng 5-1945, Thanh niên Tiền phong chính thức thành lập ở Sài Gòn với sự tham gia của đông đảo trí thức danh tiếng của Nam kỳ. Đến trước khi cách mạng bùng nổ, Thanh niên Tiền phong đã có 1.200.000 đoàn viên ở 21 tỉnh thành Nam bộ. Riêng ở Cần Thơ, đến tháng 6, tại rạp hát Trần Đắc (nay nằm trên đường Phan Đình Phùng, TP. Cần Thơ) lễ ra mắt Ban lãnh đạo Thanh niên Tiền phong tỉnh Cần Thơ được tiến hành trọng thể, có khoảng 2.000 đại biểu và thanh niên tham dự.

5. Nay là Hội trường Thành ủy Cần Thơ (đường Quang Trung, TP Cần Thơ).

6. Công sở Tề làng Tân An. Người Pháp làm xã trưởng trong Ban Hội tề, trực tiếp thu thuế. Trong nhân dân hay gọi là xã Tây. Nay là trụ sở Ủy ban nhân dân thành phố Cần Thơ (đường Nguyễn Trãi, Tân An, Ninh Kiều, Cần Thơ).

7. Danh sách Ủy ban nhân dân tỉnh Cần Thơ được Ủy ban hành chính Nam bộ công nhận gồm có: (1) Trần Văn Khéo: Chủ tịch (Thanh niên tiền phong); (2) Tú Tài Thiệu: Phó Chủ tịch (Hòa Hảo); (3) Huỳnh Phan Hộ: Ủy viên quân sự (Mặt trận Việt Minh); (4) Trần Ngọc Quế: Ủy viên xã hội (Đảng Cộng sản Đông Dương); (5) Văn Cừ: Ủy viên quốc gia tự vệ cuộc (Đảng Cộng sản Đông Dương); (6) Bác sĩ Lê Quang Sáng: Ủy viên nội vụ (trí thức); Đỗ Văn Y: Ủy viên tài chính (tư sản thương nghiệp); (8) Lê Văn Túc: Ủy viên tuyên truyền (trí thức tư sản thương nghiệp).

8. Ban Thường vụ Tỉnh ủy Cần Thơ: *Lịch sử Đảng bộ tỉnh Cần Thơ* (Sơ thảo), Tập 1 (1929 – 1945), Tỉnh ủy Cần Thơ xuất bản, 1995, tr.146.

9. Tân Quới, Tân Lược ngày nay thuộc huyện Bình Tân, tỉnh Vĩnh Long. Phong Hòa ngày nay thuộc huyện Lai Vung, tỉnh Đồng Tháp.

10. *Hồ Chí Minh: Toàn tập*, Tập 6, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2000, tr.159.